

Milan Krankus
Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty
Komenského univerzita, Bratislava

RECEPCIA MYSLENIA B. F. TRENTOWSKEHO VO FILOZOFII VÝCHOVY P. HEČKA

Miesto a význam B. F. Trentowskeho v dejinách poľskej kultúry, filozofie a pedagogiky je všeobecne známe a je predmetom trvalého záujmu historikov pedagogiky. Asi menej známa v poľských pomeroch je však skutočnosť, že na Slovensku, ktoré bolo v 19. st. súčasťou Uhorska a monarchie našiel svojho prívrženca v osobe evanjelického farára a národovca Pavla Hečka, ktorý sa na základe jeho názorov pokúsil o vytvorenie národnej pedagogiky a originálneho projektu rozvoja kultúrneho a národného života Slovákov.

V doterajšej literatúre o diele P. Hečka sa väčšinou zdôrazňovala jeho mesianistická orientácia a kresťanské postoje. Jeho vzťah k myšlienkam Trentowskeho sa obvykle vyjadroval stručnou vetou, že Hečko bol ovplyvnený Trentowskeho názormi. Aká však podoba tohto vplyvu a v akej forme sa uskutočnila recepcia jeho myšlienok, ktoré Hečko prijal alebo odmietal, prípadne im nevenoval pozornosť, doteraz vôbec nebolo predmetom pozornosti ani odborného skúmania. Naša štúdia je preto prvým pokusom hlbšie sa venovať myšlienkovej filiacii týchto dvoch osobností, čo zároveň môže prispieť k lepšiemu poznaniu jednej stránky slovensko-poľských kultúrnych vzťahov v 19. storočí.

Život a dielo P. Hečka. Kňaz a teológ, filozof, pedagóg a národovec Pavel Hečko sa narodil 8. júna 1825 v Dolnom Srní. Študoval v Banskej Štiavnici, Tešíne a v Bratislave, potom krátko pôsobil ako vychovávateľ, neskôr ako kaplán v Bekeškej Čabe a Banskej Štiavnici. Po zvolení za farára až do smrti (24.6. 1895), pôsobil v Hodruši, malej dedine neďaleko Banskej Štiavnice, kde sa, vzdialený od kultúrnych

centier, venoval svojim úvahám a literárnej činnosti. Uverejnil množstvo článkov a textov v časopisoch Orol, Sokol, Priateľ školy a literatúry, Dennica, v Letopise Matice Slovenskej a mohých iných. Mnohé zostali v rukopisnej podobe okrem iného aj latinsky písaná Pedagogika. Venoval sa problematike filozofie, teológie, antropológie, estetickým úvahám, problémom výchovy a vzdelávania, aktuálnym otázkam národného a spoločenského života, slovenskej literatúry a kultúry, problematike národa a jeho miesta v dejinách a slovanskej kultúre. Ako konštatuje V. Gluchman, P. Hečka možno považovať „asi za najvýznamnejšieho filozofa druhej pol. 19. st. na Slovensku“¹. To isté platí podľa nás aj o jeho pedagogike, ktorá však zostala zabudnutá a bez hlbšej pozornosti historického skúmania.

Hodnotenie filozofických, ale aj spoločensko-kultúrnych a pedagogických názorov P. Hečka a jeho diela vôbec, sa menilo v súvislosti s ideovou orientáciou bádateľov a spoločenskými podmienkami. V období prvej republiky, po roku 1918, pod vplyvom pozitivistických prístupov bola jeho mesianistická filozofia a pedagogické názory hodnotené značne kriticky sa považovali za prekonané. Napr. J. Tvrďý považuje jeho myslenie za oneskorený výhonok mesianistickej filozofie slovanskej, ktorý sa zrodil na základe Heglovej filozofie dejín a jeho dialektickej metódy a nemá obecný význam. Vytýka mu nedostatok širšieho filozofického vzdelania a širšieho filozofického rozhľadu, „ortodoxný protestantizmus augšpurský“² a nekritické slovanstvo. Aj ďalší bádatelia slovenskej kultúry a filozofického myslenia, najmä českí, považujú v tomto období jeho

1. V. Gluchman, *Etika na Slovensku (minulosť a prítomnosť)*, Bratislava 2008, s. 93

2. J. Tvrďý, *Pavel Hečko a jeho národní pravda*, Bratislava 1932, s. 390.

filozofiu za idealistickú, ortodoxne kresťanskú a bez ďalšieho vplyvu na rozvoj filozofického myslenia na Slovensku (A. Pražák, J. Vlček a i.)

J. Červenka považuje v jeho filozofii za dominantné kresťanské východiská a mesianizmus. Podľa neho sa prikláňa k reálno-idealistickej koncepcii Trentowskeho, snaží sa jeho mesianizmus prispôbiť slovenským pomerom, ale nepozná mieru a „otvoril celkom brány svojmu romantickému nacionálnemu nadšeniu“³. Vyčíta mu prehnany obraz slovenského sveta, retoričnosť až nechutný pátos, neuskutočniteľný a prakticky nemožný ideál, chorobne vybičované sebavedomie a romantickú nekritičnosť v názoroch o mesiášskom poslaní Slovákov, vystupňovaný romantizmus, hľadajúci únik z reality vo vysnenom lepšom svete, prevahu citu nad realitou. Oceňuje však jeho úprimnú snahu o rozvoj národného spoločenstva a mnohé originálne myšlienky.

Kritické hodnotenia Hečkových názorov sa objavovali aj v období socializmu (ideologicky poplatné chápanie jeho filozofie ako idealistickej), ale od pol. 60-tych rokov 20. st. sa v prácach venovaných dejinám filozofického myslenia na Slovensku objavujú aj niektoré pozitívne hodnotenia. Podľa M. Novackej je Hečko „mysliteľ udržiavajúci kontinuitu so štúrovským myslením a v nejednom smere aj rozvíjajúci jeho odkaz a naznačujúci nové možnosti filozoficko-kultúrneho myslenia na Slovensku“⁴.

Súčasný výskum filozofického myslenia na Slovensku sa snažia o objektívnejší pohľad a zaradenie Hečka do doby a pomerov, v ktorých žil a pôsobil. Pozornosť sa venuje nielen jeho mesianizmu, ale objavujú sa aj príspevky, ktoré hodnotia jeho prínos k národno-emancipačnému hnutiu, rozvoju vedecského myslenia a kultúrneho života, snahu o vytvorenie slovenskej filozofie a jej pojmovej základne. M. Hamada sa domnieva, že Hečkova filozofia je vo svojej podstate predovšetkým filozofiou kultúry vôbec a slovenskej kultúry zvlášť a „najvýznamnejšie sa jeho filozofická orientácia premietla do oblasti pedagogiky“⁵.

Hečkove pedagogické názory sa v prácach z dejín pedagogiky spomínajú len úplne okrajovo, občas sa uvádza iba jeho meno. J. Čečetka v Pedagogickom lexikone ho považuje viac za filozofa, prívrženca idealizmu, ktorého „v pedagogických článkoch zaujíma predovšetkým filozofická motivácia problému“⁶. Poukazuje na jeho záujem o národnú výchovu a „národné problémy školstva“ a konštatuje vplyv Trentowskeho a J. G. Fichteho.

M. Novacká a M. Hamada sa snažia zladit' kresťansko-mesianistické myslenie P. Hečka s jeho pedagogickými názormi a zaradiť ich do jeho programu kultúrneho a národného rozvoja slovenskej spoločnosti druhej pol. 19. st. a pozitívne hodnotia jeho úsilie o vytvorenie slovenskej vedy a vzdelanosti. Podľa M. Novackej chcel Hečko „filozoficky, teda fundamentálne zdôvodniť slovenskú vedu a na pevné filozofické základy postaviť slovenskú pedagogiku a zároveň výchovu, pomocou ktorej sa mohol jeho filozoficko-kultúrny projekt realizovať, ďalej rozvíjať a zdokonaľovať“⁷.

Filozofické východiská Hečkovej pedagogiky. P. Hečko sa inšpiroval predovšetkým myšlienkami Trentowskeho filozofie a pedagogiky, poľského mesianizmu a ruského slavjanofilstva, nemeckej romantickej filozofie a protestantskej teológie. Prekladal a publikoval Trentowskeho texty, dopĺňal jeho myšlienky vlastnými úvahami, ale hlavne pretváral ich na slovenské pomery. Sám považuje Trentowskeho za filozofa, ktorý „ďaleko vyniká nad všetkých nemeckých filozofov“⁸.

Trentowskeho a Hečka spája myšlienkový svet romantizmu, z ktorého obidvaja vyšli. Tak slovenskí bádatelia v prípade P. Hečka, ako aj poľskí v prípade Trentowskeho, poukazujú na hegelovský pôvod ich myslenia ale zároveň postupný odklon od hegelizmu. V prípade Trentowskeho ide o systém obohatený o prvky osvietenскеj filozofie, schellingovskej filozofie identity, idealistického monizmu, panteizmu, renesančného novoplatonizmu a nemeckej teozofie a mystiky. Rovnako ich spájajú filozofia mesianizmu, ktorá do Hečkovej myšlienkového systému pre-

3. J. Červenka, *Mesianizmus Pavla Hečku v jeho filozofii a výchovných názoroch*, „Pedagogický zborník“, 1948, R. 13, cz. 4, s. 220.

4. M. Novacká, *Filozof a pedagóg Pavol Hečko*, „Biografické štúdie“, 1978, nr 7, s. 189.

5. M. Hamada, *Mesianistická koncepcia národnej filozofie a výchovy (P. Hečko)*, „Tvorba“, 1992, t. II, nr (XI)5, s. 27.

6. J. Čečetka, *Príručný pedagogický lexikon I*, Turč. Sv. Martin 1943, s. 259.

7. M. Novacká, *Filozof a pedagóg...*, dz. cyt., s. 189.

8. P. Hečko, *Filozofický pohľad na históriu sveta. Výňatok z histórie pedagogiky od Ferd. Trentowskeho*, „Orol“, 1875, nr 6, cz. 1, s. 23.

nikla prostredníctvom štúdia poľských autorov 19. storočia.

Ak prijmem názor O. Čepana o dvoch typoch slovenského romantizmu, z ktorých jeden predstavuje pragmaticko-predmetne kompromisný výklad romantického programu (Štúr a Hurban) a druhý mesianisticko-nekompromisná „panduchovnosť“ (Hodža, Hroboň)⁹, Hečka možno zaradiť k druhej skupine kultúrno-politického prúdu štúrovskej generácie 60-tych rokov. Ide o mesianistických romantikov, „ktorí nachádzali ideové podnety v protiheglovskej argumentácii neskorého Schellinga“¹⁰. Podľa E. Várossovej ide o štúrovský variant slovenského antihegelianizmu, pre ktorý je typické „odlišné hodnotenie racionalizmu a chápanie absolútna a odlišný postoj k otázke sociálnej premeny“¹¹. Tento spôsob myslenia sa objavil v čase, keď sa ideové iniciatívy štúrovského hegllovstva vyčerpali a bolo potrebné novým spôsobom myšlienkovy reagovať na spoločensko-kultúrnu situáciu, a klásť si nové ciele v národnom hnutí. V tejto situácii sa viacerí slovenskí národní dejatelia a kultúrni pracovníci a literáti vo zvýšenej miere zaujímali aj o poľskú mesianistickú filozofiu (Cieszkowski, Libelt, Mickiewicz, Trentowski a i.). Pedagogickej problematike založenej na Trentowskeho filozofii a pedagogike sa však systematicky venoval iba P. Hečko.

S názormi Trentowskeho sa Hečko mohol zoznámiť už počas štúdia na prešporskom lýceu, kde sa v knižnici nachádzali jeho práce a určite o nich hovoril vo svojich prednáškach aj L. Štúr. Podľa Trentowskeho nazval aj on svoju filozofiu reálno-ideálnou a k jej ústredným kategóriám patria pojmy skutočnosti, pravdy, reálneho a ideálneho, bohočloveka, božskosti, božsko-ludského sveta, národa, národnej výchovy a ďalšie, ktoré fungujú v Trentowskeho filozofii a pedagogike.

Koncepcia človeka u Trentowskeho a Hečka.

V najširšom chápaní vychádza Trentowski a po ňom aj Hečko z kritiky západného ducha, teda hlavne filozofie u románskych a germánskych národov, jej rozpoltenosti a potreby vytvorenia novej, slovanskej

filozofie, založenej na predpoklade jednoty materiálnej a duchovnej skutočnosti a špecifického spôsobu jej poznávania. Empirický duch románskych národov má podľa neho receptívny, zmyslový charakter, pre germánsky národy je typický metafyzický, špekulatívny prístup k skutočnosti. Novú „univerzálnu“ filozofiu charakterizuje celostný prístup. Aj podľa Hečka pravda neleží výlučne ani v reálnej ani v ideálnej krajnosti vedy, ale leží v spojení reálu s ideálom, alebo v reálno-ideálnosti. Poznanie reálno-ideálnej pravdy je pravým postihnutím skutočnosti v jej jednote hmoty a ducha a je tiež úlohou vzdelávania. „Románi sa postavili na stanovisko len reálne a preto uznali len hmotu, čo ich viedlo k materializmu, ktorý mal za následok ich mravný úpadok. Germáni zostali v čírom idealizme, popieraní skutočnosti a upadli do omylov. Len Slovania nastúpili cestu ideálno-reálnu v bohoľudskom označení a chcú sa držať živej, Bohom stvorenej skutočnosti“¹².

Najvyššou poznávacou silou empirického poznania je rozum, špekulatívneho um. Orgánom celostného, filozofického poznania (zrenie, apercepcia) je pre Trentowskeho myseľ, ktorá je „bezprostredným okom pre apercepciu“. V Chovanne potom rozoberá, ako treba jednotlivé formy poznania rozvíjať v procese výchovy a vzdelávania až po najvyšší, filozofický stupeň chápania jednoty hmoty a ducha, reálnosti a ideálnosti.

Rovnako aj Hečko rozoznáva svet vonkajší, materiálny, poznateľný zmyslami, svet vnútorný, duchovný, poznateľný rozumom, špekulatívnym poznaním a tretí „božský, bohoľudský svet“.

Ústredným pojmom Trentowskeho filozofie a pedagogiky, ktorý vo svojich úvahách používa aj Hečko, ale nachádzame ho aj u iných slovenských romantických mysliteľov je pojem bohočloveka a božskosti človeka. Podľa E. Starzyński-Kościszko je myšlienka božskosti človeka ústrednou ideou Trentowskeho filozofie¹³. Jej základ tvorí myšlienka, že človek a ľudstvo má predpoklad stať sa „božským“ vďaka jednej prirodzenosti s Bohom. Božkosť je atribút ľudstva a práve duch novej doby, rozvoj vedy

9. O. Čepan, *Romantický duch a romantická predmetnosť*, „Slovenská literatúra“, 1973, nr XX, cz. 2, s. 139.

10. R. Dupkala, *Štúrovci a Hegel. K problematike slovenského hegelianizmu a antihegelianizmu*, Prešov 1996, s. 8.

11. E. Várossová, *Filozofia a romantizmus*, „Slovenská literatúra“, 1973, nr XX, cz. 2, s. 136.

12. P. Hečko, *Slovenský vedomec a slovenská veda*, „Letopis Matice Slovenskej“, 1868, nr 5, z. I, s. 64.

13. E. Starzyńska-Kościszko, *Koncepcja człowieka rzeczywistego. Z antropologii Bronisława Ferdynanda Trentowskiego*, Olsztyn 2004, s. 69.

a poznania prebúda v človeku pocit bohorovnosti a vedie ho na výšiny „bohočlovečenstva“, vedomiu podobnosti samému Bohu schopnosťou pretvárať stvorený svet. Cieľom tejto aktivity je vytvorenie „kráľovstva božieho na zemi“, ktoré sa spája s rastom racionality a ľudskosti, humanity, jedinca a ľudstva ako cieľa dejinného procesu. Nábožensko-teozofický rámec týchto úvah tvorí názor o zásadnej jednote človeka a Boha a imanentnej prítomnosti Boha vo svete. Človek je individuálna bytosť, ktorá v sebe nesie túžbu po Absolútne, ako jeho čiastka. Je materiálne bytie, ktoré v sebe nesie účasť na Absolútne, ľudská myseľ je „zrkadlo“ mysle božej, ale má značnú autonómiu a slobodu na zmenu a pretváranie stvoreného bytia, dotváranie „božieho stvorenia“. Ja človeka je slobodné. Vznik bohočloveka, rozvoj jeho imanentnej božskosti prebieha v dejinách.

Človek môže poznať všetko „lebo je plne prebudenou božskosťou, úplne seba vedomou“¹⁴. Je súčasťou božieho rozumu, ale zároveň nesie v sebe iba zárodok tendencie k božskosti, ktorá sa musí plne rozvinúť v procese rozvoja ľudského poznania a mravnosti na úrovni individuálnej a ľudstva. Samostatný, slobodný človek, schopný činu, sa stáva bohočlovekom, dovádza božskosť v človeku na najvyššiu mieru. Najdokonalejším stelesnením bohočloveka je podľa Trentowskeho filozof, romantický génius, lebo filozofovanie je získavanie božského poznania. Trentowskeho deifikácia človeka sa síce nesie v rúchu jeho špekulatívnej filozofie, ale prvkom autonómnosti a individuálnosti človeka a jeho aktivity pri tvorbe vlastného sveta je blízka koncepciám nemeckej filozofie, ktoré vznikli ako reakcia na krízu heglovského učenia o úlohe jedinca v dejinách vývinu absolútneho ducha. Podľa A. Walickeho bol svetonázor Trentowskeho v istých aspektoch blízky okruhu heglovskej ľavice s jej obranou jednotlivca a jeho práv, redukovaného vo veľkých filozofických systémoch na čiastku Absolútne. K myšlienke božskosti človeka podľa neho prišiel Trentowski úplne inou cestou než Feuerbach „ale jej obsah spoločenský a historický, bol v oboch prípadoch rovnaký:

tak u teistu Trentowskeho ako u ateistu Feuerbacha myšlienka o božskosti človeka vyjadrovala v podstate antifeudálnu, liberálno-demokratickú myšlienku emancipácie ľudskej bytosti“¹⁵. Rozvoj každého jedinca a zároveň celého ľudstva smeruje k slobode, morálnemu a intelektuálnemu napredovaniu.

Zastavili sme sa trochu dlhšie pri popise základných myšlienok Trentowskeho filozofie, aby nám lepšie vystúpila zhoda a odlišnosť Hečkovho chápania.

Prebudenie božskosti v človeku a povznesenie človeka (národa a ľudstva) k bohočlovečenstvu je základom aj Hečkovej filozofie a pedagogiky. V porovnaním názormi Trentowskeho je Hečkov bohočlovek uveľa hlbšie zakotvený v tradičnom, dogmatickom, kresťanskom chápaní vzťahu človeka a Boha a jeho miesta na zemi. Rozvitie vlastných síl, dokonalé človečenstvo smeruje k naplneniu kresťanskej dokonalosti, ideálom bohočloveka je pre neho Kristus. Budovanie kráľovstva božieho na zemi nie je pre Hečka primárne vedecký a materiálny rozvoj ľudstva a jeho spoločenských štruktúr, ale budovanie skutočnej a pravej kresťanskej spoločnosti. Cieľom rozvoja človeka a ľudstva je byť verným obrazom božím v jeho dokonalosti a svätosti. Viacerí kritici P. Hečka v tom vidia konzervatívny, ortodoxný protestantizmus. V Hečkovej koncepcii dominuje princíp kresťanský, až potom národný a občiansky.

Podľa Hečka „treba k človeku pristupovať z troch stanovísk – prirodzeného, duchovného a bohoľudského (člen prírody, jednotka ducha a obraz Boha)“¹⁶. Človek sa podľa neho skladá z tela a duše (reality a ideality). Je „stvorený Bohom k podobnosti božiemu, zemský, hmotou odiaty duch“¹⁷, jednotka prírody a ducha, božský duch v hmote. Je „najdokonalejší tvor zeme“¹⁸ a najdokonalejší prejav Boha. Svojimi schopnosťami sa podstatne odlišuje od zvierat a to hlavne rôznosťou jazykov, ktoré si vytvoril na rozdiel od zvukov zvierat, vyššími citmi, ktoré zvierat nemá, duchovnou schopnosťou tvoriacou vedy a umenia a konečne sebavedomím. Preto je človek vrcholom tvorstva. Svojou telesnou schránkou je spojený s prírodou, duševnou s Bohom. Je to teda

14. B. F. Trentowski, *Podstawa filozofii universalnej. Wstep do nauki o naturze*, Warszawa 1978, s. 56.

15. A. Walicki, *Polityka i religia w koncepcjach filozoficznych B. Trentowskiego* [w:] B.F. Trentowski, *Stosunek filozofii do cybernetyki*, Warszawa 1974, s. XXII.

16. P. Hečko, Človek a jeho určenie, „Letopis Matice slovenskej“, 1873, nr 10, s. 52.

17. Tamže, s. 51.

18. P. Hečko, Človek a jeho vychovávanie, „Tatran“, 1861, s. 5.

telesno-duchovná, reálno-ideálna bytosť, ktorá patrí obom svetom, pozemskému aj nebeskému, individualizovaný v tele, Bohu podobný, rozumný a nesmrteľný duch¹⁹. Človek je duch, „ktorí cíti, myslí, chce a koná, duch osobný, nesmrteľný, tvoriaci, slobodný, seba-povedomý, v dielach svojich sa vyrazajúci“²⁰. Je to jediný tvor, ktorého určením je zdokonaľovať sa a ktorý na rozvoj svojej prirodzenosti na úroveň dokonalého človečenstva a uvedomenie si svojej bohoľudskej prirodzenosti potrebuje výchovu a vzdelávanie. Je výsledkom vlastného ducha, učenia, myslenia, vzdelávania a premáhania sa, rozvinutia darov vložených doň Bohom.

Poslaním a určením človeka na tomto svete je rozvoj jeho vnútornej stránky, rozumu, mravnosti a viery, dosiahnutie pravdy a pravej ľudskosti, budovanie kráľovstva božieho na zemi a dosiahnutie spásy. Ideálom poznávajúceho bohočloveka je pre Hečka, rovnako ako pre Trentowskeho jedinec schopný celostného poznania, preniknutia do absolútna a pochopenia božskej pravdy.

Výchova a vzdelávanie. Treba priznať, že aj v chápaní problematiky výchovy a vzdelávania sa Hečko síce pridržiava Trentowskeho, ale nedosahuje hĺbku jeho filozofovania a občas zjednodušuje jeho názory. Neprenikol napr. do Trentowskeho psychológie poznávacieho procesu u žiaka a jeho vývinu ako ho tento podrobne analyzuje v Chovanne. Napriek tomu preberá z Trentowskeho Chovanny jeho základné myšlienky o výchove, vzdelávaní, ich cieľoch a organizácii výchovno-vzdelávacieho procesu.

Hečko pripisuje zásadný význam filozofii, ktorej praktický význam pre výchovu ľudstva zabezpečuje predovšetkým pedagogika²¹. Po vzore Trentowskeho, ktorý v Chovanne považuje pedagogiku za svojho druhu filozofiu, považuje aj Hečko pedagogiku za aplikovanú filozofiu, filozofický program premeny človeka a ľudstva cez jeho mravný a intelektuálny vývin. Pedagogika má byť teda predovšetkým filozofiou výchovy, až potom má riešiť konkrétne úlohy výchovy a vzdelávania. Proti empirickej, materialis-

tickej a špekulatívnej metafyzickej antropológii stavia Hečko koncepciu „skutočného človeka“.

Podobne ako Trentowski vychádza Hečko v chápaní výchovy z prechodu od stavu in potentia do in actu, dispozícií v človeku do rozvinutej ľudskosti a kresťanskej dokonalosti. „Ak je Boh ako princíp skutočnosti reálno-ideálny, človek je ním ako stvorený obraz boží in potentia a oživotvorený obraz boží in actu. Boh in aeterno, človek v čase rozvoju a postupu svojho“²². Úlohou vzdelávania a výchovy je prebudenie a rozvoj potenciálnej božskosti žiaka a vychovávaného. Všetky ľudské vývinové možnosti sú v človeku obsiahnuté iba potenciálne a realizujú sa iba v procese jeho formovania a smerujú k plnosti, dokonalosti človeka. Výchova znamená prevedenie a zušľachtenie ľudskej prirodzenosti zo stavu „in potentia“ do stavu „in actu“.

Úlohou pedagogiky je skúmať tento proces a urobiť dieťa „obrazom Boha“. Božsko-ľudský svet, dokonalé človečenstvo možno podľa Hečka dosiahnuť zdokonaľovaním seba, rozvinutím, telesných a a duševných síl, lebo „duch jednotlivého človeka nie je hneď tým, čím byť má, lebo on sa v každom človeku svojou cestou rozvíja a zdokonaľuje“²³. „Človek, ktorý narodením iba podobu a možnosť človeka sebou donáša, stáva sa iba všestranným rozvitím síl a možností v ňom driemajúcich skutočným človekom, a tak to, čo v človeku ako možnosť leží, premieňa sa na skutočnosť“²⁴. Priestorom, v ktorom sa tento proces realizuje je história, ktorá približuje ľudstvo stále bližšie bohoľudskej dokonalosti.

Úplnosť človeka však podľa Trentowskeho nie je dokonalá bez rozvinutého mravného vedomia. Rozvoj rozumového chápania musí ísť u „skutočného“ človeka v jednote s mravným konaním. Preto je druhou oblasťou výchovy rozvoj mravného vedomia, morálky žiaka a chovanca. Tu sa však stretávame so zaujímavým postojom Hečka k chápaniu mravnej výchovy. Vôbec sa totiž nezaobrá impulzami k teórii mravnej výchovy, ktoré sú obsiahnuté v Trentowskeho nastolení protikladu medzi snahou o dosiahnutie pôžitku a šľachetnosti v konaní a správaní jedinca

19. Tenže, Človek a jeho určenie..., dz. cyt., s. 55.

20. Tenže, Človek a jeho vychovávanie..., dz. cyt., s. 8.

21. Tenže, *Dávna a terajšia vzdelanosť Slovanov a zodpovednosť jejich duševnej povahy kresťanstva*, „Sokol“, 1864, nr 3, cz. 7. s. 95.

22. Tenže, *Reálne, ideálne a pravé chápanie pravdy (I. časť)*, „Letopis Matice slovenskej“, 1872, r. 9, s. 68.

23. Tenže, Človek a jeho určenie..., dz. cyt., s. 55.

24. Tenže, *Pochop a potreba národnej výchovy pre národ. Výňatok z rukopisu „Národnia výchova“*, „Orol“, 1870, t. I, cz. 1, s. 26.

a ich prekonaní a zjednotení v skutočnom mravnom konaní. Tam kde Trentowski poukazuje na skutočné dobro ako syntézu pôžitku a šlachetnosti, ktoré charakterizujú mravne dokonalého človeka, vytyčuje Hečko ako podstatu dobrého konania tradičné náboženské hodnoty, podriaďuje teda svetskú empirickú, utilitaristickú etiku a idealistickú etiku obetovania sa za ideál etike kresťanských cností. Trentowskeho úvahy však smerujú nielen k výchove skutočného kresťana t.j. bohočloveka, ale každého človeka, ktorý má byť „samostatnou, slobodnou, múdrou a nad predsudkami sveta triumfujúcou bytosťou“²⁵.

V chápaní výchovy vychádza Hečko zo základnej štruktúry človeka, ktorou je telo-duša-duch a jej podriadeniu princípu reálno-ideálnosti. Princípu celostnosti zodpovedá výchova telesná, ideálnosti duševná, reálno-ideálnemu výchova celková. Ďalej rozoznáva tri prostredia výchovy: rodinu, školu a verejný život. Výchova od najrannejšieho veku sa deje v rodine a škole a dospelý jednotlivec dovršuje svoju výchovu vo verejnom živote.

V článku *Človek a jeho vychovávanie* rozlišuje Hečko tri spôsoby výchovy: 1) prostredníctvom rozvinutia telesných síl a spôsobilostí a vzbudením krásoty; 2) prostredníctvom rozvinutia duchovných vlôh a darov, myslenia, poznávanie pravdy; 3) prostredníctvom rozvinutia sebaovedomia a duchovno-mravnej povahy človeka, teda vzbudenia ideji dobra²⁶. Alebo inak, cez činnosť a) telesnú; b) duchovnú; a c) celkovú vychovávať celistvého človeka. Dieťa má byť teda vychovávané v jednote telesnosti a duchovnosti, ako celistvá bytosť. Cieľom výchovy je telesná a duševná dokonalosť. Telesná dokonalosť sa zakladá na sile, kráse, pružnosti a vytrvalosti tela a schopnosti k telesnej práci. Výchova k nej začína v rodine. Rodičia majú viesť dieťa k náležitým pohybom tela, od útlej mladosti viesť k telesnej práci, vytrvalosti a pracovitosti, pestovať zmysly a prebúdzajú záujem o telesnú a duchovnú krásu. Okrem toho by sa každé dieťa malo naučiť nejakému remeslu, bez ohľadu na to, či to bude jeho povoláním, lebo tak sa dá najlepšie rozvíjať jeho telesná sila a spôsobilosť, telesnou činnosťou sa zlepši jeho zdravie, naučí sa

vážiť si telesne pracujúcich ľudí a v prípade potreby nájde tak možnosť obživy²⁷. Telesné schopnosti rozvíja aj telocvik.

Duševná dokonalosť znamená rozvítie duševných schopností, „ktorými prejavuje duša prostredníctvom tela svoj nadpozemský pôvod a vládne telu aj svetu ako individualizovaný duch“²⁸. Zaujímavé je, že Hečko vôbec neberie do úvahy ani neanalyzuje Trentowskeho pojem Ja (jažň), ktorý patrí k jedným z kľúčových pojmov jeho filozofie a psychológie poznania. Dieťa si v procese duchovného rozvoja uvedomuje svet okolo seba, vytvára si svet pojmov, poznáva pravdu, cíti a koná, lebo má cit, vôľu a schopnosť konať. „Ako moc citu cíti a vníma krásu, aby si stvorila svoj svet krásy, ako moc vôle podrobuje všetko svojej vláde, svojimi citmi a pomyslami prejavuje svoju činnosť v tvorení vedy, umenia a obecného dobra“²⁹.

Aj základy duševnej výchovy sa kladú v rodine. Dieťa sa tu učí reči, počúva povesti a rozprávky a poznáva všetko v dome i mimo domu a zadováži si prvé znalosti o Bohu a duši. Najdôležitejším miestom telesného a duchovného rozvoja a mravného zdokonaľovania, formovania umu, mysle, citu, ľudskosti a slušnosti je však škola, ktorá zabezpečuje duchovno-mravný rozvoj.

Túto schému reálnej a ideálnej výchovy popisuje aj v článku *Reálne, ideálne a pravé chápanie pravdy*, kde hovorí o reálnom myslení Románov a ideálnej orientácii Germánov a reálno-ideálnom myslení Slovanov a pripája aj historické poznámky o výchove u každého z týchto kmeňov podľa jeho filozofického zamerania.

Vychádzajúc zo základného delenia smerov filozofického myslenia Hečko rozlišuje dva smery, ktoré sa líšia chápaním sveta a jeho poznateľnosti a v každom z nich prevažuje iný typ výchovy. Prvý vychádza od bezprostrednej empirickej a zmyslovej skúsenosti a uznáva iba vonkajší svet hmoty (realizmus, senzualizmus, materializmus). Jeho predstaviteľmi v dejinách pedagogiky boli podľa Hečka napr. Condillac, Diderot, La Mettrie ale aj Rousseau. V románskom kmeni „prevažuje smer ducha, vedy a výchovy rea-

25. B. F. Trentowski, *Chowanna, czyli system pedagogiki narodowej*, t. 1, Wrocław 1970, s. 651.

26. P. Hečko, *Človek a jeho vychovávanie...*, dz. cyt., s. 16.

27. Tamže, s. 22.

28. Tamže, s. 28.

29. P. Hečko, *Stredovek a jeho výchova*, „Orol“, II, cz. 2, s. 26.

listický a materiálny, zameraný na poznanie vonkajšieho sveta a zmyslovať. Preto sa u nich rozvinula hlavne prírodoveda a materializmus³⁰.

Druhý smer predstavuje ideálna nemecká výchova, založená na špekulatívnej filozofii idealizmu. Germáni, hoci sú praktickí a skúmajú aj prírodu, venujú sa hlavne duchu, ideám, vedám, filozofii, školstvu. Všetko menia na ideu a nepracujú na reálno-ideálnom rozvoji ľudstva. Ich hlavnou chybou však je, že z pocitu duchovnej prevahy chcú opanovať iné národy a vnútiť im svoju reč a vzdelanosť. Len seba pokladajú za jadro človečenstva a chcú germanizovať a vtláčať svoju kultúru. Germánsky národ „pod pláštikom šírenia kultúry namáha sa pozbaviť iných ich reči a národnosti“³¹, hlavne Slovanov. Hečko výchovu u týchto troch kmeňov a ich pedagógov a ich názory z hľadiska myslenia reálneho, ideálneho a reálne-ideálneho a končí oslavou slovanskej výchovy, ktorá sa nedá strhnúť bludmi reálneho alebo ideálneho chápania.

Prekonaním dualizmu tela a ducha vo výchove, hoci vychádzajúc z ich zjednodušeného a špekulatívneho chápania sa Hečko zaraďuje k humanistickým pedagógom 19. st., ktorí žiadajú všestranný a harmonický rozvoj človeka v jednote jeho telesnej a duševnej stránky, pretože človek je telo a duch v jednom živom celku. „Len keď privedie v sebe obe tieto podstatné časti k dokonalej harmónii, bude celkove činným, telesne aj duchovne...Potom dokonale vyhovie všetkým podmienkam i záväzkom, ktoré od neho požaduje život v spoločnosti a oprie svoje nazeranie aj o zásady kresťanskej pravdy, bude dobrým členom rodiny, obce, národného spoločenstva aj ľudstva a bude môcť splniť mesiánske úlohy, ktoré čakajú slovenský národ“³².

Organizácia školstva. Hečko načrtáva pozoruhodný plán organizácie škôl, ktoré delí na elementárne, reálne a vedecké. Vidíme tu zároveň vzostup od reálneho k ideálnemu, ktorý charakterizuje aj Trentowskeho prístup k procesu poznávania skutočnosti.

Podľa prípravy na povolanie rozlišuje gymnáziá, reálne školy, učiteľské semeniská, teologické ústavy, právnické akadémie, umelecké školy a akadémie

a univerzity. Na každom stupni skúma obsah vzdelávania a predmety zdôrazňujúc ich význam z hľadiska využitia pre rozvoj slovenského národa a ľudstva, vychádzajúc zo svojej koncepcie reálno-ideálnej skutočnosti (svet ľudský a božský) a spôsobov poznávania pravdy. V článku Úvahy o tom ako má naša mládež študovať³³ rozoberá obsah vzdelávania na jednotlivých typoch škôl, elementárnej, gymnáziách a reálnych školách. Žiada reálne vzdelávanie, ale zároveň výchovu rozumného, mravného a sebadôstojného človeka, duševných aj mravných síl a kresťanskeho citenia. Tzv. vedecké školy sú pravou doménou ducha, kde sa tento najlepšie rozvíja hľadaním všeobecnej aj špeciálnej pravdy.

Súčasným školám vedeckým, gymnáziám a akadémiám vyčíta neživotnosť, suchopárnosť, nedostatok pravého vedeckého ducha, jednostrannú logiku a psychológiu, nedostatok vyučovania disciplín ako antropológia, metafyzika, filozofia dejín a práva, dejiny ľudstva, to, že poznajú len čítanie antických klasikov a nie moderných a národných. Vo filológii žiada okrem čítania a výkladu antických klasikov aj štúdium novodobých autorov, najmä slovanských, pestovanie slovanskej literatúry, štylistické cvičenia v materinskej reči a preklady do nej. Filologické vyučovanie treba doplniť počiatkami všeobecnej lingvistiky a výkladmi z logiky a metafyziky reči. V logike a psychológii treba odstrániť tradovanie zastaralých názorov a nahradiť modernými výkladmi.

Telesná a duševná dokonalosť ešte nestačia na výchovu dokonalého človeka ak k nim nepristúpi celistvá výchova, ktorá ich zjednocuje. Jej úlohou je rozvinutie sebedomia a vôle, jeho duchovno-mravnej povahy a vzbudenie ideí dobra, ktorá je hlavnou úlohou akadémií a univerzít a potom pokračuje vo vedeckých, literárnych a cirkevných spolkoch a verejnom živote vôbec v ktorých sa vzdelanie jednotlivca zaokružuje a dokončuje.

Učiteľ a jeho úlohy. V súvislosti s problematikou školstva a vzdelávania sa Hečko venuje aj problematike slovenského učiteľa a jeho sociálneho a spoločenského postavenia.

30. Tenže, *Reálne, ideálne a pravé...*, dz. cyt., s. 70.

31. Tamže, s. 75.

32. P. Hečko, *Pochop a potreba...*, dz. cyt., s. 36.

33. Tenže, *Úvahy o tom ako má študovať naša mládež*, „Dennica“, 1871, R. 1, cz. 6, s. 87.

Učitelia majú podľa neho byť rovnakej národnosti ako žiaci a majú sa vzdelávať v osobitnom pedagogickom ústave pri univerzite³⁴. Do učiteľského seminára majú prichádzať žiaci po skončení gymnázia. Nemajú ich učiť kňazi. Majú poznať všetky tri krajinské reči a byť vzdelaní a vychovávaní v národnom duchu. Žiada vyššie slovenské školy a učiteľské semináre, kde budú vychovávaní po stránke odbornej a národnej. Od učiteľa žiada dokonalú znalosť reči ľudu, logické myslenie, antropologicko-psychologické vedomosti o dieťati, schopnosť jeho rozvíjania, znalosť sokratickej metódy vyučovania, názorné vyučovanie, hlbokú zunalosť predmetu, zasvätenosť povolaniu, dobrú znalosť náboženstva, morálku, lásku a vernosť cirkvi a národu, trpezlivosť v povolani, schopnosť získať si úctu a autoritu, múdrosť a schopnosť udržať disciplínu. Má mať takmer encyklopedické vedomosti, znalosť logiky, psychológie a pedagogiky, ale hlavne metodiky vyučovania.

Podľa Trentowskeho píše o význame empirickej skúsenosti vo výchove v rodine a škole, v mravnej, telesnej a zdravotnej výchove a vo viere a o tzv. prakticisme³⁵.

Vedec a veda. Ak ambíciou Trentowskeho bolo vytvoriť novú filozofiu a národnú pedagogiku, ktorá by prekonala jednostrannosti empirizmu a špekulácie, ktoré pripisuje románskym a germánskym národom vo vyššej syntéze a táto úloha je určená poľskému národu, aj Hečko chce ponúknuť duchovnú a kultúrnu alternatívu pre Slovákov a slovanské národy voči európskej kultúre hlavne nemeckej a francúzskej, voči ktorej zaujíma niekedy až prehnane odmietavý a kritický postoj. Proti západnej filozofii chce postaviť tzv. reálno-ideálny systém slovanskej filozofie a vedy, ktoré budú zodpovedať potrebám a charakteru slovenského národa a Slovanstva. Vo svojom mesianistickom chápaní úloh Slovákov a Slovanstva chce Hečko vytvorenie slovenskej vedy ako súčasť akejsi osobitnej slovanskej vedy, „aby v nich vyrážal sa duch a život všeslovanský“³⁶. Má to byť veda, ktorá sa drží živej, Bohom stvorenej skutočnosti, ktorá má pomáhať rozvíjať a plniť úlohy, ktoré čakajú sloven-

ský národ. V mesianistickej viere dochádza Hečko až k fantazírovaniu, nejkritickej obhajobe osobitosti a kvalít slovanských národov vrátane Slovákov, z ktorých sa má stať mravné a intelektuálne jadro Slovanstva. Podľa neho Slovanov čaká najskvelejšia budúcnosť zo všetkých národov. Budú vynikať vo vede, umení, štátnej správe, spravodlivosti, добрôte, nezištnosti, láske, mravnosti a kresťanskej ľudskosti. Spasí ľudstvo, tým že budú uskutočňovať Kristovo evanjelium medzi národmi a oslobodia všetkých utláčaných. „Uskutočnia pravú slobodu na Zemi a rovnaké právo pre všetkých a budú viesť národy k blahu a spásu“³⁷. Budú pracovať pre celé ľudstvo a kráľovstvo Božie na Zemi. Slovanská a slovenská veda a vzdelanosť bude pri tom hrať osobitnú úlohu, lebo románska a germánska veda poblúdila.

Predstaviteľom novej slovensko-slovanskej vedy, ktorá sa má stať majetkom všeludským, musí byť podľa Hečka vzdelanec, vedec, ktorého nazýva v dobovom vyjadrení vedomcom. Kládie naň nové požiadavky a načrtáva miestami jeho romanticky nadsšený, až ideálny obraz. Slovenský vzdelanec má byť podľa neho vzdelaný na najvyššiu úroveň, má ovládať vedomosti celého sveta a všetkých čias a spájať v sebe vieru, vedu, presvedčenie a národné povedomie. Má sa snažiť odovzdať svoje vedomosti národu čo najdostupnejšou cestou a takto ho rozvíjať, vzdelanosť a mravnosť jeho zvelebiť a ho dokonale učlovečiť a znárodniť³⁸. Slovenský vzdelanec nebude iba napodobňovať vedecký pokrok vo svete. Jeho veda bude dokonalá, všeludská, aby s ňou spasil nielen svoj národ, ale celé ľudstvo, dokonalá syntéza reálneho a ideálneho, prijímajúca všetky klady vied iných národov a pretvárajúca ich v slovanskom a slovenskom duchu. Slovanstvo čaká najslávnejšia úloha vedenia ľudstva vedou, umením a morálkou, slobodou a ľudskosťou, k blahu a spásu. Preto úloha slovenského vzdelanca, ktorý chce k nej preniknúť a vytvoriť tak vedu zodpovedajúcu slovenskému národnému duchu a kresťanskej viere, nie je ľahká. Musí očistiť filozofiu aj históriu od všetkých jej omylov a bludov, stavajúc sa vždy na reálno-ideálne stanovisko a pri-

34. Tenže, *Povolanie štátu ohľadom národnej výchovy*, „Orol“, 1872, III, s. 52–53.

35. Tenže, *Pravidlá výchovy, ktoré nám veda empirická to jest na skúsenosti založená podáva. Z Ferd. Trentowskeho pedagogiky slobodne preložil, miestami zúžil a opäť inde rozšíril a opravil*. „Evanjelická škola“, 1879, nr 3, cz. 6. s 62–65; cz. 7. s. 75–76.; cz. 9. s. 99–101.

36. Tenže, *Slovenský vedomec...*, dz. cyt., s. 64.

37. Tamže, s. 72.

38. Tamže, s. 65.

tom mať v svätej úcte „kresťanstvo ako zjavenú pravdu, v ktorej je najväčšia istota, a ktorá sa dá dobre spojiť s opravdivou vedou, lebo z kresťanskej pravdy sa dozvedáme, že Boh určil slovanský kmeň a slovenský národ uskutočniť ju vo svete a s ňou i krásu a dobro“³⁹.

„Iba ten vzdelanec, ktorý preštudoval vedu všetkých časov, vekov a národov a pokrstil ju vierou a pravdou kresťansko-slovanskou stane sa skutočným vedomcom slovenským“⁴⁰. Úlohou novej reálno-ideálnej slovanskej filozofie nie je v prvom rade poznávať, ale pretvárať človeka cez hodnoty pravdy, dobra a krásy. Ide teda o rozvoj celého človeka, jeho racionality, mravnosti a náboženskej viery, rozvinutie jeho duchovno-mravnej povahy, vôle aj schopnosti konať u jedinca aj národa. Premena danej skutočnosti na novú začína v duchovnej premene, duchovno-mravným činom.

Sú to prehnané, romantické požiadavky, ktoré robia z vedca akéhosi polyhistora a génia, v dobových podmienkach však aj prehnaný ideál môže pôsobiť povzbudzujúco a nabádajúco, ako vízi a výzva zároveň, hoci vyjadrené nadneseným spôsobom, v duchu romanticko-mesianistického chápania. Možno v nich však zároveň vidieť úprimnú snahu o vznik slovenského vedeckého života, ktorý v tej dobe takmer neexistoval.

Národná výchova. Trentowski stotožňuje svoju univerzálnu filozofiu s novou národnou poľskou filozofiou. Jeho výchovné návrhy sú adresované celému poľskému národu. Má to byť vychovávajúca filozofia, ktorá vedie k činu, angažovaniu sa v národnom živote, ktorá prebúdza národného ducha a vieru vo vlastné tvorivé schopnosti. Jej úlohou je duchovné vedenie národa, kultúrny rozmach. Ak románske národy majú empirické vedomie a germánske metafyzické, slovanský človek má v sebe spojiť vôľu, predsavzatie a čin, svedomie a charakter. Poľská národná filozofia sa týka úlohy Poliakov v budúcnosti a obrodienie človeka a národa po stránke spoločenskej, mravnej a politickej predstavuje vrchol Trentowskeho filozofickej konštrukcie. Fantázie o osobitnej poznávacej schopnosti Poliakov (zrenie) vedú Trentowskeho k úvahám o ich mesianistickej

úlohe pri obnove ľudstva. Nový typ človeka spojí najlepšie vlastnosti človeka a poľské osobitosti pre plnenie úloh v rámci všeludského pokroku a realizácii ich dejinného poslania. Tými myšlienkami ponúkal poľskej spoločnosti určitý program kultúrneho a myšlienkového smerovania, ktorý zaujal P. Hečka a do značnej miery ovplyvnil jeho koncepciu národnej výchovy. Hečko myšlienky Trentowskeho a poľského mesianizmu rozvinul a premyslel na podmienky slovenského národného života v druhej pol. 19. st. Ako konštatuje V. Gluchman, „takmer všetky filozofické a etické úvahy sa u Hečka zaoberali otázkami národa, národnosti, spoločenského pokroku a morálky, obyčajne dotýkajú sa minulosti, prítomnosti a budúcnosti slovenského národa a Slovanov vôbec“⁴¹.

Problematike výchovy a vzdelávania u rozličných národov v staroveku, stredoveku aj novoveku sa Hečko venuje v sérii článkov z dejín pedagogiky v časopise *Orol*. V článku *Výchova starého veku* alebo u národov starožitných podáva podľa Trentowskeho Chowanny prehľad čínskej, japonskej, indickej, egyptskej, perzskej, rímskej a židovskej výchovy, v článku *Stredovek a jeho výchova* hodnotí stredovekú výchovu ako výsledok zlúčenia germánskeho a rímskeho ducha, a popisuje dejiny výchova od rozpadu rímskej ríše po reformáciu. V článku *Nový vek a jeho výchova* konštatuje, že „v stredoveku nebolo národnej výchovy, objavuje sa len v novej dobe – veku národov a národnosti“⁴².

Pre Hečka je najdôležitejším cieľom výchovy a národnej filozofie vytvorenie systému slovenskej národnej výchovy. Táto výchova sa má týkať všetkých vrstiev spoločnosti, pretože „svoje dejinné poslanie môže slovenský národ splniť len vtedy, keď predmetom výchovy budú nielen vedomosti, ale aj národné upovedomenie, ktorým musia byť preniknuté všetky vrstvy národa bez výnimky“⁴³.

Národná výchova má priviesť národ ako celok k vyššiemu stupňu ľudskosti, „pravému človečenstvu“, národnému sebauvedomeniu, cez formovanie jeho duševno-mravných vlastností a charakteru, viesť k spásu blížnych cez pravdu, krásu a dobro. Zároveň prehnaným, romanticky nadneseným a bás-

39. Tamže, s. 69.

40. Tamže, s. 70.

41. V. Gluchman, *Etika na Slovensku (minulosť a prítomnosť)*, Bratislava 2008, s. 42.

42. P. Hečko, *Nový vek a jeho výchova*, „*Orol*“, 1871, nr 2, cz. 4. s. 108.

43. Tenže, *Pochop a potreba...*, dz. cyt., s. 25.

nickým spôsobom vo viacerých článkoch opisuje národný charakter Slovákov ako absolútne ideálny, čisto ľudský, kresťanský, dokonalý, a tieto vlastnosti treba zdôrazňovať a zdokonaľovať. Vychovať národného človeka znamená podľa Hečka dať mu národné upovedomenie, prebudiť povedomie jeho národnosti, reč, ducha, zvyky, zmysľovanie, charakter, city, mravy a vzdelanosť národa, lásku k národu, cez národ pôsobiť zároveň na ľudstvo a jeho duchovno-mravný rozvoj.

Národné uvedomenie, „povedomie národnosti“, sa musí prebúdať už v rodine používaním materinskej reči, pestovaním národných zvykov, piesní, rozprávok a pod⁴⁴. Škola má nadväzovať na rodinnú výchovu, vyučovať len v materinskej reči, dbať na jej krásu a bohatstvo, na vyšších stupňoch viesť k čítaniu slovenských autorov, viesť žiakov k samostatným slohovým prácam a pri výklade zo všetkých obov prizeráť vždy v prvom rade k vlastnému národu, ukazovať ako sa v tom ktorom obore uplatňoval, zoznamovať s národnými dejateľmi, poukazovať na pekné národné zvyky, zdôrazňovať národné cnosti a bojovať proti rôznym národným nerestiam.

Usmerniť výchovu v národnom duchu znamená zároveň výchovu citovú, vedenie k ideálom pravdy, krásy a dobra, čím dôjde k zušľachteniu celého národa a vzrastu jeho dokonalosti. Výchova musí viesť k vrelej láske k vlasti aby „v blahu vlasti videl každý svoje vlastné blaho a slávu“. Výchova k vlastenectvu a obetovaniu sa pre národ je teda pre Hečka jednou zo základných úloh výchovy. Iba takýmto spôsobom sa však z človeka stane zároveň skutočný občan, ktorý si váži svoju vlasť.

Okrem národného princípu je druhým znakom národej výchovy jej kresťanský charakter. Národná výchova nesmie upadnúť do extrémov Francúzov a Germánov, ale musí mať za základ kresťanské a slovenské uvedomenie. Jej najvyššou úlohou je vychovať z človeka dobrého kresťana, lebo v tom spočíva najvyššia dokonalosť a ozajstná ľudskosť. Výchovou človeka národného, občianskeho a kresťanského dosahuje výchova svoj vrchol, „lebo tu sa rozvíja celý

človek, vzdelávajú sa jeho telesné, duchovné a mravné sily, stáva sa tým, k čomu je určený“⁴⁵.

Človek takto vychovaný, podľa Hečka „neupadne do bludov reálneho a materiálneho sveta, nepodľahne ani blúzneniu idealistov, ale bude žiť naveky v službe bohoľudského sveta“⁴⁶. Splní všetky požiadavky, ktoré sa na neho kladú a stane sa dobrým členom rodiny, riadnym občanom a človekom svojho stavu, národným a kresťanským človekom. Pripraví sa na mesiánsku úlohu svojho národa tak, že každý Slovak sa stane „rodinno-národno-občiansko-kresťanským človekom“⁴⁷.

Na rozdiel od spôsobov výchovy v európskych krajinách, preto treba hlásať slovanskú vzájomnosť, hlavne prostredníctvom osvety a literatúry slovanských národov. Slovanský kmeň je „tej najvyššej vzdelanosti schopný“⁴⁸. Úlohou výchovy a vzdelávania Slovákov je prispieť k realizácii dejinného poslania slovanských národov v podobe ich prvenstva vo filozofii, mravnosti, náboženskej viere, kultúre a ľudskosti. Majú sa stať „duševno-mravným zjednotiteľom slovanstva“. „My Slovania, stavše sa vo vede, priemysle a umení a terajšej civilizácii učedníkmi národov germánskych, dúfame, že ich vo fyzických spôsobilostiach a daroch duševných dostihneme a prevýšime...od nás vyjde reforma sveta, kresťanstva a mravov“⁴⁹.

Na dosiahnutie týchto cieľov musí však dohliadať a pomáhať aj štát. Povinnosťou štátu je starať sa o národnú výchovu každého národa, ktorý obýva jeho územie. Hečko popisuje ako sa jednotlivé európske štáty starajú o národnú výchovu. Na všetkých štátnych školách, alebo štátom podporovaných, žiada vyučovanie v materinskej reči.

Záver. V úvode štúdie sme konštatovali nepopierateľnú inšpiráciu P. Hečka Trentowskeho filozofiou a pedagogikou. Keď porovnáme filozofické a pedagogické názory Trentowskeho a Hečka dôjdem k zaujímavým zhodám a aj odlišnostiam daným prostredím aj určením ich diela, v jednom prípade poľskej, v druhej slovenskej spoločnosti. Obidvaja vychádzajú z romantizmu ako európskeho kultúrne-

44. Tamže, s. 25.

45. P. Hečko, *Človek a jeho vychovávanie...*, dz. cyt., s. 48.

46. Tenže, *Terajšia výchova národov kmeňa germánskeho, románskeho a slovanského*, „Oról“, 1871, t. II, cz. 12. s. 379.

47. Tenže, *Človek a jeho vychovávanie...*, dz. cyt., s. 50.

48. Tenže, *Dávna a terajšia vzdelanosť...*, dz. cyt., s. 129.

49. Tamže, s. 218.

ho fenoménu, ktorý vládol od konca 18. do pol. 19. st. v umení, literatúre, filozofii, estetike a pedagogike. U oboch teda môžeme konštatovať jeho spoločné znaky, medzi ktoré patrí vplyv nemeckej, hlavne Heglovej a Schellingovej filozofie, špecifické chápanie totožnosti prírody a ducha, hodnotenie spoločensko-politických zmien a pokroku vedeckého a filozofického myslenia, snaha o „totálne“ poznanie a dosiahnutie absolútna, etický aktivizmus a filozofia činu, uznávanie spontánnej tvorivej podstaty človeka, kult génia a silnej individuality, idealizácia vysnívanej minulosti alebo budúcnosti (mesianizmus), učenie o bohočloveku, estetizmus, uznávanie „zrenia“ ako osobitného druhu poznania, záujem o národnú individualitu a výnimočné práva každej ľudskej a národnej individuality, odhalenie „ducha národa“, ktorý rozhoduje o jeho individuálnosti a ďalšie.

U oboch je človek slobodný a povoláný k dokonalosti, je ohnivskom v reťazi ľudského rodu, ktorý sa na ceste pokroku približuje tomuto ideálu dokonalosti. Každý jedinec a národ vďaka svojej špecifčnosti majú splniť svoju osobitnú úlohu v rozvoji ľudstva. Toto chápanie človeka dalo silný impulz v smere optimizmu a pedagogického aktivizmu.

Tak Trentowski ako aj Hečko chceli vytvoriť systém národnej výchovy. Úlohou výchovy a vzdelávania je podľa obidvoch predovšetkým rozvoj Ja, prebúdzanie vedomia vlastnej dôstojnosti, samostatnosti, slobody, humanity a dokonalosti človeka. Tento aktivizmus, dôraz na formovanie vôle, tvorivé úsilie je zároveň znakom celého romantického myslenia. Oslava činnosti a aktivity je podľa E. Várossovej „jedným zo základných znakov romantizmu, ktorý sa v prvej pol. 19. st. stáva mostom na zdôrazňovanie tvorivej podstaty človeka“⁵⁰. V slovenských podmienkach 2. pol. 19. st. bola táto oslava silným impulzom na prebudenie národného života a kultúrnej aktivity. Treba prebúdzat aktivitu a individuálne sily a robíjať ich aby jedinec mohol splniť svoje miesto v národe a ľudstve a vniesť svoj vklad do rozvoja ľudského ducha v kultúre.

Do istej miery odlišne vyznieva ideové smerovanie oboch autorov v dôsledku kultúrneho a spoločenského určenia ich diela, ktorým je v jednom prí-

pade poľská v druhom slovenská spoločnosť, žijúca v podmienkach národnostného a kultúrneho útlaku. Hečko sa inšpiroval myšlienkami Trentowskeho a poľského mesianizmu a snažil sa ich prispôbiť slovenským podmienkam. Na srdci mu ležala predovšetkým problematika slovenského národa a jeho budúcnosti. Zatiaľ čo u Trentowskeho preniká, hoci často v mystifikovanej podobe, buržoázno-liberálny spôsob myslenia a humanistická vízia dokonalosti ku ktorej smeruje prirodzený rozvoj človeka, u Hečka dominuje kresťanská antropológia, podľa ktorej ideál dokonalosti je transcendentný cieľ, v ktorého realizácii človek môže aj musí spolupracovať, ale ktorý on sám nie je schopný dosiahnuť vlastnými prirodzenými silami. Trentowskeho filozofiu a pedagogiku si miestami zjednodušil a nedosahuje hĺbku jeho uvažovania. Napriek tomu sa však svojou koncepciou snaží priblížiť realite a skutočným problémom slovenského národného života a „zmeniť skutočnosť“. Opierajúc sa o Trentowskeho myšlienky P. Hečko predložil kresťansko-národný, kultúrno-školský a pedagogický projekt ďalšieho rozvoja slovenskej spoločnosti, hlavne v jej duchovnej a mravnej oblasti. Preto je jeho filozofia a pedagogika a výzvy ktoré sú v nich obsiahnuté, orientovaná v prvom rade na vyššie školstvo a vzdelanejšie vrstvy spoločnosti, inteligenciu a vzdelancov, ktorí môžu mať a majú v spoločnosti vplyv.

Požiadavkou rovnomerného rozvoja poznávacích schopností žiaka, spojenia teoretického a praktického vzdelávania, chápania vzdelávania ako celoživotného procesu, ktorý nie je samoučelný, jeho všestrannosti, formovania charakteru, mravných cností a morálnych hodnôt v snahe o dosiahnutie ľudskosti ako najvyššieho cieľa výchova sa blíži a v mnohom zhoduje s Trentowskeho názormi na výchovu budúceho člena poľského národa.

Hečko sa úprimne snaží o povznesenie národa, v presvedčení, že prostredníctvom duchovno-mravného, kultúrneho rozvoja a rozvoja školstva a vzdelanosti sa Slováci nemôžu stratiť medzi inými národmi, naopak pozdvihnú sa medzi prvé národy v Európe a prispieval tak podstatným spôsobom k upevňovaniu národnej identity a nádeji v lepšiu budúcnosť.

50. E. Várossová, *Filozofia a romantizmus...*, dz. cyt., s. 131.

V podmienkach tvrdej maďarizácie žiada slovenské školy a vytvára plán organizácie slovenského školstva od najnižšieho stupňa po univerzitu. V pomeroch, ktoré vôbec neboli priaznivé pre rozvoj národného života uvažuje o rozvoji slovenskej vedy a filozofie. Jeho projekt kultúrneho a vzdelanostného rozvoja slovenskej spoločnosti je najkomplexnejším návrhom, ktorý bol predložený verejnosti v druhej pol. 19. storočia, hoci prakticky sa vôbec nemohol

realizovať. Inšpirovaný Trentowskim vytvoril filozofiu výchovy, ktorá prekračovala prakticko-metodické úvahy slovenských pedagógov 19. st. Hoci sa teoreticky ani prakticky ďalej nerozvíjala a nemala nasledovníkov keď mesianistické hnutie v 80-tych rokoch 19. st. zaniklo, predstavuje významný príspevok do dejín slovenskej pedagogiky, ktorý je potrebné naďalej skúmať a pokúšať sa o jeho objektívne zhodnotenie.

